

БЕЙ
Роман Васильович,
канд. техн. наук,
ДНГСБ НААН
(м. Київ)

**НАУКОВІ ЗАВДАННЯ В ГАЛУЗІ МЕХАНІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА ЯК СКЛАДОВА ПЕРШОГО ПРОБЛЕМНО-
ТЕМАТИЧНОГО ПЛАНУ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ НАУК**

У статті проведений аналіз діяльності Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук з розвитку аграрної науки і зокрема, механізації сільськогосподарського виробництва.

В статье проведен анализ деятельности Всеукраинской академии сельскохозяйственных наук по развитию аграрной науки и в частности, механизации сельскохозяйственного производства.

In the article the analysis of the Ukrainian Academy of Agricultural Sciences to develop agricultural science and in particular, mechanization of agricultural production.

Робота присвячена актуальному питанню по визначенню впливу діяльності Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук на розвиток механізації сільськогосподарського виробництва, що має велике наукове і практичне значення для оцінки історичного розвитку механізації сільськогосподарського виробництва та прогнозуванні його розвитку в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що проблеми розвитку механізації сільськогосподарського виробництва розглядалися, зокрема, в працях [1, 2], але ми більш детально зупинимося на наукових завданнях в галузі механізації сільськогосподарського виробництва.

Взявши курс на індустріалізацію та колективізацію в роки першої п'ятирічки (1928/29–1932/33), керівництво УСРР вимагало, щоб науково-

дослідна робота в галузі сільського господарства була раціонально організована й проводилась би в плановому порядку. До того часу розвиток галузевої науково-дослідної роботи в Україні відбувався стихійно, під натиском вимог сільськогосподарської дійсності. Не існувало належного осередку, що планував би та об'єднував поодинокі роботи науково-дослідних установ. Певна їх кількість (науково-дослідні інститути, мережа дослідних станцій, центральні лабораторії, науково-дослідні кафедри), що працювала в окремих ділянках сільського господарства України, існувала по лінії різних Наркоматів (переважно НКО, НКЗС та ВРНГ). Ця обставина, яка сама по собі не забезпечувала об'єднання усіх аграрних науково-дослідних установ, сприяла усвідомленню важливості ідеї утворення Української академії сільськогосподарських наук.

Щоб організаційно об'єднати наукове керівництво всієї мережі науково-дослідних установ, які працювали в Україні в галузі сільського господарства, а також, щоб забезпечити систематичну роботу й вирішення комплексних потреб сільського господарства, було намічено утворити в системі НКЗС центр сільськогосподарської науки в формі Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук (ВУАСГН). Так, на Пленумі Наукової Ради НКЗС УСРР в кінці 1930 року зазначалося, що «бурхливий зріст соціалістичних форм сільського господарства СРСР та зокрема УСРР через перетворення маси розпоршених дрібних та найдрібніших селянських господарств на великі колективні соціалістичні господарства, утворення нових соціалістичних підприємств – радгоспів, справжніх фабрик зерна, молока, м'яса та інших спеціалізованих радгоспів за Ленінським керівництвом комуністичної партії СРСР, внесли корінні якісні зміни в організацію самого процесу с.-г. виробництва та поставили перед науковими с.-г. установами цілком нові завдання, що їх зокрема розв'язати не спроможна була дотеперішня мережа наукових с.-г. установ України» [3].

Створення єдиного всеукраїнського центру керівництва галузевою науково-дослідною роботою, як вказував віце-президент ВУАСГН проф.

А.М. Сліпанський, було необхідне для утворення справжньої аграрної теорії, розвитку сільськогосподарської науки і техніки, для планування науки. Завданням академії було постійне керівництво, догляд, контроль, інспектування науково-дослідних організацій, робота яких мала проходити в напрямку «а) директив партії і уряду, б) в розробці проблем соціалістичного будівництва, в) в темпах не тільки не відставала б від практики, а випереджала її, г) в найкоротший термін опанувати закордонні досягнення науки і техніки, щоб в мінімально історичні терміни вирішити проблему догону і перегону в науці і техніці, д) в постійній непримиренній боротьбі зі шкідництвом та наслідками його в н /д роботі» [4].

Свою організаційну діяльність Президія Академії здійснювала через періодичні скликання пленумів, до складу яких входили директори й окремі провідні вчені науково-дослідних інститутів, а також представники Народного Комісаріату постачання УРСР, Вищої Ради народного господарства УРСР, Народного Комісаріату освіти УСРР, Укрколгоспцентру, Укрсількоопцентру, Всеукраїнського товариства аграрників-марксистів і Всеукраїнських комітетів профспілок робітників хліборобських радгоспів і робітників МТС та наймитів. У 1931–1932 рр. відбулося 5 пленумів Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук, на яких розглядалися питання щодо організації ефективної роботи її установ по розв'язанню насущних питань, зокрема організаційно-господарського зміцнення колгоспів, підвищення врожайності сільськогосподарських культур, покращення урожаїв цукрових буряків й серед інших – всебічна механізація сільськогосподарських виробничих процесів. Так, 20–25 жовтня 1932 р. в м. Одесі відбувся IV Пленум ВУАСГН, робота якого здійснювалася в межах декількох секцій. Серед них була й секція механізації сільського господарства. Особливу увагу учасники секції приділили плануванню діяльності машинно-тракторних станцій (МТС), раціональному використанню часу їх роботи, точному визначенню території їх обслуговування – 50, 60 чи 20 тис. га, а також ступеню завантаженості для найкращого використання тракторів [5].

ВУАСГН стала центром планування науково-дослідної сільськогосподарської роботи. До головних здобутків ВУАСГН належить зведений проблемно-тематичний річний план розвитку сільськогосподарської науки в Україні, який став першим в історії вітчизняної сільськогосподарської науки взагалі. Слід зазначити, що планування наукової роботи сільського господарства розпочалося в 1930 р. До часу організації академії науково-дослідні інститути та дослідні станції мали плани робіт, але вони були слабо пов'язані з потребами соціалістичного виробництва, вадили на багатотемність та паралелізм, до того ж ніякого контролю над виконанням цих планів не було. Після організації академії в червні-липні 1931 р. її президія зробила перегляд планів робіт своєї мережі. При цьому було проведено скорочення тем на 30–40%. Але, не зважаючи на це, план в 1931 р. був виконаний на 50–60%. Причинами цього були багатотемність, неправильна організація наукової роботи, брак відповідних кваліфікованих кадрів та слабка фінансово-матеріальна база. 3 липня 1931 р. президія академії розпочала широку діяльність над запровадженням плановості в роботі своєї мережі, а саме над складанням єдиного плану на 1932 р. у стислі терміни всього за півроку мету було досягнуто. В лютому 1932 р. на II Пленумі академії було затверджено плани робіт всієї мережі ВУАСГН. Таким чином робота установ системи академії в 1932 р. провадилася на засадах єдиного плану, за виконанням якого президією академії було організовано відповідний контроль [6]. Виступаючи на II пленумі ВУАСГН, Я.С. Марченко – її віце-президент, другий керівник Сектору врожайності, а також вчений секретар відзначив: «Складений Академією проблемно-тематичний плян на 1932 р. є першим значним досягненням в науковій роботі, як в тому розумінні, що він правильно скерований на розв'язанні основних бойових завдань в соц. с.-г. виробництві, так і в розумінні, що він знаменує собою перший серйозний крок вперед в напрямку плянування с.-г. науки, плянового розподілу праці в науковій роботі та знищення паралелізму» [7].

Наступним кроком стало складання 5-ти річного плану розвитку

сільського господарства України та 5-ти річного плану науково-дослідної роботи. Разом з Укрдержпланом та Наркомземом президія академії дала інститутам та станціям відповідні вказівки щодо складання 5-ти річного плану і 25 червня 1932 р. відбувся III Пленум академії, який було присвячено виключно питанням планування розвитку сільського господарства України і сільськогосподарської науки.

На поточний рік було заплановано 24 народногосподарських завдання із 100 головних науково-дослідних проблем, а в межах цих напрямів – вирішення 401 вузлової теми. Одним з основних, найбільш актуальних в роботі науково-дослідних інститутів, було завдання в галузі механізації всіх виробничих процесів сільського господарства: 1) механізація процесів сільськогосподарського виробництва рослинницької вертикалі на другу п'ятирічку; 2) механізація тваринництва на другу п'ятирічку, 3) розташування сільськогосподарської енергетичної бази на другу п'ятирічку [8]. Як зазначалося, тільки при додержанні всіх вимог агротехніки з максимальною механізацією виробництва можна досягти значних успіхів у перевиконанні планів, бо «механізація процесів праці є та нова і вирішальна сила, що без неї неможна витримати ні темпів, ні нових масштабів виробництва» [9]. Всебічно застосовувати наукові підходи у механізації виробництва молока, м'яса, сала, яєць тощо слід було й для успішного розв'язання проблем тваринництва. Крім того, до всебічної механізації виробництва мусила бути скерована й робота дослідних установ у галузі технічних культур та їх переробки, а також до пошуку нових технічних культур, що зміцнили б базу соціалістичної промисловості [10]. Було опрацьовано також районування машинно-тракторних станцій на 1932 р. та на нову п'ятирічку.

Той факт, що станом на 1932 рік в Україні у 80 % адміністративних районів було утворено енергетичні центри – МТС, той факт, що до 30 % ланів оброблялося механічною силою, свідчило про те, що вже була підведена серйозна індустріально-технічна база сільського господарства, але в той же час використання машин було ще на низькому рівні. Трактори використовувалися

на 50-60 % можливостей, а прості засоби виробництва - не з максимальним навантаженням, що призводило до втрат у виробництві, як-то: неповна обробка просапних і технічних культур призводила до зниження врожайності, неповне використання і розстановка машин під час збирання урожаю призводила до великих втрат продукції. Це ставило перед наукою в галузі механізації головні завдання – посилити всебічну механізацію всіх виробничих процесів: обробітку ґрунту, обробітку просапних і технічних культур, інших агротехнічних процесів. Отже, слід було піднести на вищий рівень роботу Інституту механізації та електрифікації сільського господарства ВУАСГН, створеного ще у 1930 році. Його діяльність була спрямована на проблеми електрифікації, машиновипробування, організації сільськогосподарських машин. Окрім нього в даному напрямі працювали галузеві установи – Зерновий інститут, Інститути колгоспного будівництва, цукрового буряка, бавовництва, конопель, махорки, тютюну, птахівництва та інші.

Керівництво інститутами було покладено на Сектори ВУАСГН, яких у 1933 році було 12. Сектору механізації та електрифікації сільського господарства підпорядковувалися окрім Інституту механізації та електрифікації сільського господарства його філія, а також Хортицька та Акимівська дослідні станції електрифікації сільського господарства з їх опорними пунктами. До складу сектору входили фахівці з питань «1) механізації та електрифікації зернового господарства, 2) по механізації та електрифікації бурякового та картопляного господарства, 3) по механізації городнього та ягідного господарства, 4) по механізації бавовняного господарства, 5) по механізації та електрифікації тваринництва» [11]. На чолі сектору стояв М. Сумцов.

Проблематика галузевої науково-дослідної роботи включала в себе такі складові: "організація та діяльність МТС та їх спеціалізацію, механізацію процесів сільсько-господарського виробництва рослинницької вертикалі, механізація тваринництва, розташування с.-г. енергетичної бази, вплив різних способів снігозатримання на перезимівлю озимих культур і боротьба з посухою цими способами та механізація снігозатримання, роля живого тягла

по різного типу механізованих господарствах" та інші [8, с. 70–111].

Висновки. Створення Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук дало можливість забезпечити єдине методологічне й організаційне керівництво галузевої науково-дослідної роботи та піднести сільськогосподарську науку на вищий рівень, у тому числі й з механізації сільськогосподарського виробництва.

Список використаних джерел

1. *Всеукраїнська Академія Сільськогосподарських Наук (1931–1935 рр.)* : зб. док. і матеріалів. До 75-річчя створення Укр. акад. аграр. наук / УААН, ДНСГБ ; уклад. В. А. Вергунов, І. В. Гриник, З. П. Кірпиць та ін. ; під. заг. ред. Ю. Ф. Мельника; наук. ред. В. А. Вергунов. – К. : Аграр. наука, 2006. – 311 с. : портр., фото. – (Кн. 15).
2. *Развитие механизации и электрификации сельского хозяйства Украинской ССР* / Н. П. Барабан, Н. И. Бублик, П. М. Василенко и др. ; ред. кол. : П. М. Василенко, П. П. Панченко (отв. ред.), Д. Г. Войтюк и др. – К. : Наук. думка, 1988. – 472 с.
3. *Центральний державний архів вищих органів влади і управління України*(далі ЦДАВО України), ф. 2, оп. 5, спр. 1353, арк. 18–19.
4. *ЦДАВО України*, ф. – 1055, оп. 1, спр. 2 а, арк. 79–81 із зв.
5. *IV Пленум Всеукраїнської Академії с. г. наук (20–25 жовт. 1932 р. в м. Одесі)* // Шляхи соц. реконструкції сіл. госп-ва. – Х. : Держсільгоспвидав, 1932. – № 12. – С. 79–91.
6. *Рік роботи Президії Всеукраїнської Академії с.-г. наук (1.06.1931 р. – 1.06.1932 р.)* // Шляхи соц. реконструкції сіл. госп-ва. – Х. : Держсільгоспвидав, 1932. – № 12. – С. 110–118.
7. *Харченко Я.* Плянкові завдання с.-г. науки на 1932 рік : тези на доповідь на II пленумі Всеукр. акад. с.-г. наук / Я. Харченко // Шляхи соц. реконструкції сіл. госп-ва. – 1932. – № 2 – 3. – С.8 – 12.
8. *Зведений проблемно-тематичний план науково-дослідної роботи Всеукраїнської академії с.-г. наук на 1932 рік (фрагмент)* : матеріали II пленуму Академії в питанні плянування с.-г. науки : доповіді та зведений проблемно-тематичний плян наук.-дослід. роботи Академії на 1932 рік / НКЗС УСРР. ВАСГНІЛ. – Х. : Держсільгоспвидав, 1932. – 111 с.
9. *Квятківський М.* Завдання науково-дослідчих установ у галузі виробничо-технічної пропаганди в сільському господарстві / М. Квятківський // Шляхи соц. реконструкції сіл. госп-ва. – 1932. – № 2-3. – С. 95–99.
10. *Доповідь* проф. А. М. Сліпанського про завдання с.-г. науки в реконструктивний період // Завдання с.-г. науки в реконструктивний період : доповідь і промови на 1-му пленумі ВУАСГН 20 червня 1931 р. – Х. : Держсільгоспвидав, 1932. – 44 с. – С. 10–27.
11. *ЦДАВО України*, ф. 1055, оп. 2, спр. 5, арк. 34–39.